

УДК 351.84:35.072.2:342.5 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.40>

КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ І ПІДХОДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Балаш Лілія,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри права та менеджменту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5950-5236>*

Лисюк Ольга,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
Львівського національного університету природокористування
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5121-359X>*

Гонтар Зоряна,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1712-7457>*

Бінерт Олеся,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту ім. проф. Є. Храпливого
Львівського національного університету природокористування
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5436-0106>*

Повномасштабне вторгнення російської армії в Україну стало викликом для всіх сфер. Важка ноша – розбудова держави після ПЕРЕМОГИ лягає на плечі молодого покоління. Особистості нової формації, які володіють професійними та власними якостями, що відповідають сучасним реаліям, вселяють надію на швидку відбудову України. Отже, стратегічний курс нашої найпрекраснішої держави повинен бути спрямований на оновлення всіх сфер суспільного життя, передусім освіти. Якісність процесу соціалізації молоді як інтелектуального, культурного та демографічного ресурсу визначено нині важливим чинником інтеграції закладів вищої освіти України у європейський освітній простір. Саме тому до пріоритетних завдань державної політики належить соціалізаційний процес здобувачів вищої освіти, створення і реалізація необхідних умов освітнього оточення. Отже, дослідження понять і підходів державної політики щодо соціалізації здобувачів вищої освіти в Україні є вкрай актуальним, оскільки варто на рівні держави створювати необхідні умови, які б допомагали молоді реалізуватися та бути безпосередньо задіяними у процеси розвитку України. Що дозволить розширити громадську базу перетворень, вбережить економічне, культурне та соціальне відтворення й розвиток держави у часі війни і після ПЕРЕМОГИ.

У статті досліджується заклад вищої освіти як осередок інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості та вплив вищої освіти на успішну соціалізацію молоді. Наведена характеристика стану вищої освіти в нашій державі та інструментарію державної політики щодо соціалізації здобувачів вищої освіти в Україні.

Встановлено, що сучасні тенденції соціалізації здобувачів вищої освіти на державному рівні характеризуються зміною та ускладненням функцій органів публічної влади, що становлять вертикаль управління галуззю, трансформацією нормативно-правової бази, що регулює суспільні відносини у цій сфері, стрімким розвитком системи організацій та послуг, які необхідні студентській молоді, зміною конфігурації громадських організацій студентського самоврядування.

Доведено, що соціалізація здобувачів вищої освіти повинна посідати особливе місце у державній політиці, бути обов'язковою атрибутикою виховання, яка покладена за основу в навчальному процесі.

Ключові слова: соціалізація здобувачів вищої освіти, державні витрати на освіту, реалізація державної політики, заклад вищої освіти.

Balash Liliya, Lyisuk Olga, Gontar Zoruaana, Bynert Olesya. Key concepts and approaches of state policy regarding the socialization of higher education graduates in Ukraine

The full-scale invasion into Ukraine was a challenge for all spheres. A heavy fate is building a state after our VICTORY falls on the shoulders of the younger generation. Individuals of the new formation who have professional and personal qualities that correspond to modern realities, inspire hope for the rapid reconstruction of Ukraine. Therefore, the strategic course of our most beautiful state should be aimed at renewing all spheres of social life, primarily education. The quality of the process of youth socialization as an intellectual, cultural and demographic resource is defined today as an important factor in the integration of higher education institutions of Ukraine into the European educational space. That is why the socialization process of higher education students, the creation and implementation of the necessary conditions of the educational environment belong to the priority tasks of state policy. Therefore, the study of the concepts and approaches of state policy regarding the socialization of higher education recipients in Ukraine is extremely relevant, as it is necessary to create the necessary conditions at the state level that would help young people to realize themselves and be directly involved in the development processes of Ukraine. What will allow to expand the public base of transformations, ensure the economic, cultural and social reproduction and development of the state during the war and after the VICTORY.

The article examines the institution of higher education as a center of intellectual, spiritual, physical and cultural development of the individual and the impact of higher education on the successful socialization of youth. The characteristics of the state of higher education in our country and the tools of state policy for the socialization of higher education in Ukraine are given.

It is established that current trends in socialization of higher education at the state level are characterized by changing and complicating the functions of public authorities, which form the vertical management of the industry, the transformation of the regulatory framework governing public relations in this area, rapid development of organizations and services, student youth, changing the configuration of public organizations of student government.

It is proved that the socialization of higher education seekers should occupy a special place in public policy, be a mandatory attribute of education, which is the basis of the educational process.

Key words: *socialization of higher education seekers, state expenditures on education, implementation of state policy, higher education institution.*

Війна в Україні призвела до цілісного переосмислення життя і завдань кожного українця. Очевидно, що виклики сьогодення вимагають рішучих, чітких, аргументованих дій від високоспеціалізованих фахівців у всіх сферах розвитку нашої держави. Фахівці нової формації мають бути гнучкими до нових викликів, не боятися конкуренції, вміти самостійно приймати аргументовані, правильні рішення, бути творчими, активними, і найголовніше, високоморальними. Заклад вищої освіти є одним із найкращих просторів, де формують гармонійну особистість, громадянина, який у вигляді освітньої послуги одержує необхідні знання і уміння, а ще, найголовніше, уміє їх реалізувати у житті. Проблеми соціалізації здобувачів вищої освіти зумовлені воєнним часом, політичною й економічною нестабільністю держави, посиленням дисбалансу між конституційними гарантіями здобуття безкоштовної і доступної освіти та її державним забезпеченням у реальності, недосконалістю реформування фактично всіх секторів економіки тощо. Отже, роль держави у вирішенні цих проблем є очевидною, важливою і вимагає розробки новітнього та ефективнішого застосування вже наявного інструментарію державної політики соціалізації здобувачів вищої освіти.

Про ефективність державної політики соціалізації здобувачів вищої освіти можна стверджувати, виходячи з того, як і в якій конкретній формі має прояв суспільне ставлення до цінностей у студентському середовищі. У громадському житті, у системі освіти система виховання має проявляти своє освітнє, оздоровче і загальнокультурне значення.

Реалізацію державної політики соціалізації здобувачів вищої освіти варто розглядати як особливий вид діяльності, результати якого корисні для громадянського суспільства і студентської молоді. Втручатися у цей процес із метою суспільної координації шляхом регуляторної діяльності можна лише з урахуванням відповідних особливостей у роботі закладів вищої освіти. Органи публічної влади повинні регулювати відносини у сфері соціалізації здобувачів вищої освіти, а також комплексної взаємодії з громадськими організаціями у закладах вищої освіти [2].

Аналізуючи наукові дослідження і публікації, ми маємо всі підстави допускати, що питання формування та реалізації державної політики соціалізації здобувачів вищої освіти повинно мати чітку програму дій і стати невід'ємною частиною державної соціально-гуманітарної політики. Загалом, проблеми державної соціально-гуманітарної політики розглядали такі вітчизняні вчені, як: С. Вавренюк, Н. Дацій, Ю. Довгенько, В. Затилкін, Л. Івашова, В. Кононович, В. Куделко, В. Платонов, І. Рибчич, В. Сисюк, Р. Сіренко, О. Худоба, О. Шаптала, Ю. Шкретій, Н. Ярова. Б. Шиян та інші.

Однак, незважаючи на вагоме наукове напрацювання у дослідженні державної політики соціалізації здобувачів вищої освіти, вона не є повноцінно концептуально осмисленою та потребує аргументованих практичних рекомендацій в умовах сьогодення.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні специфіки формування і реалізації державної політики щодо соціалізації здобувачів вищої освіти в Україні.

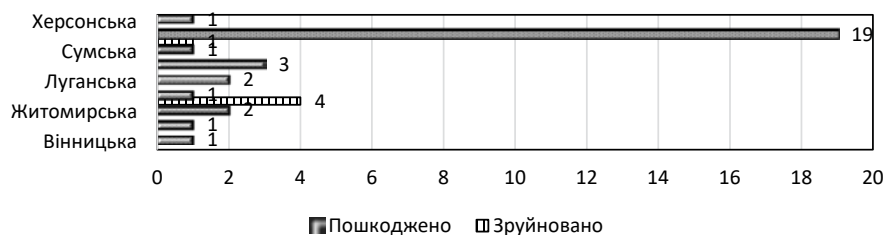
Науково-технічний прогрес і цифрова трансформація задали інший вектор саморозвитку. Сучасна людина упродовж свого життя багато разів повертається до питання самовизначення. Для одних поштовхом до самовизначення стає внутрішнє бажання розвиватися, а для інших – це вимушений захід для того, щоб зберігати конкурентоспроможність на ринку праці.

Оскільки у нашому дослідженні пропонується розглядати університет як найкращий з можливих просторів особистісного і професійного самовизначення людини, то у цьому до категорії «молодь» може бути віднесена людина у будь-якому біологічному віці. На законодавчому рівні ця норма закріплена у Законі України «Про освіту», де зазначено, що право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

Особливого значення для інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості та її успішної соціалізації має власне вища освіта.

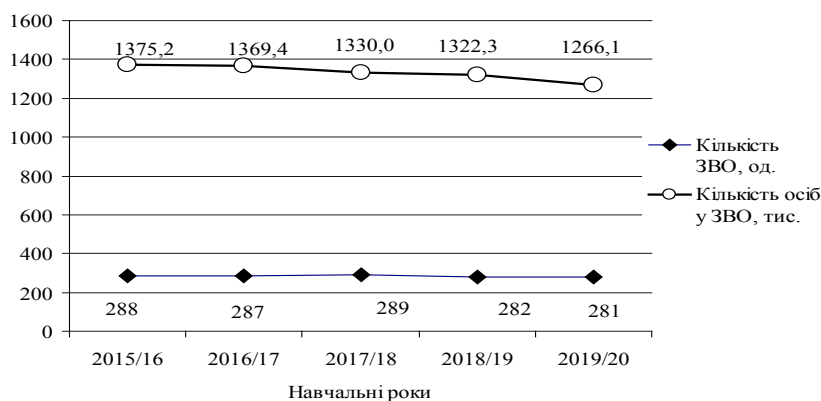
Коротко зупинимося на загальній характеристиці стану вищої освіти в нашій державі. На території нашої держави за період війни від обстрілів і бомбардувань страждає, зокрема, освітня інфраструктура.

Станом на 15.06.2022 р. 1972 заклади освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 194 з них зруйновані повністю. Щодо закладів вищої освіти кількість зруйнованих і пошкоджених відображена на рисунку 1.

Рис. 1. Пошкоджені та зруйновані заклади вищої освіти внаслідок дій росії в Україні станом на 15.06.2022 р.

* Складено за даними інтерактивної карти зі зруйнованими та пошкодженими внаслідок дій росії закладами освіти в Україні [1]

Рис. 2. Динаміка кількості ЗВО та осіб у них за період 2015–2020 рр.

* Складено за даними Державної служби статистики України [3]

Отже, є першочергова необхідність у кожного громадянина України сформувавши чітку позицію, що доля України у його руках, кожен воїн на своєму фронті. Після ПЕРЕМОГИ необхідно будувати державу на новій суспільній площині, де корупція неприпустима, де справедливість і права Людини є найвищим благом, де є нова прогресивна система освіти і нові гнучкі державні інститути, і так у кожній сфері.

Аналізуючи стан вищої освіти за період з 2015 по 2020 роки, бачимо, що в Україні кількість закладів вищої освіти (університети, академії, інститути)¹ майже не змінилася (рис. 2).

Втім аналіз динаміки осіб у цих закладах дає підстави стверджувати про чітко виражену негативну тенденцію до їх зменшення (рівняння лінійної функції: $y = 1412,2 - 26,53x$ за коефіцієнту апроксимації 0,9136).

Слід також зазначити, що й кількість аспірантів та докторантів за зазначений вище період теж мала тенденцію до скорочення, а це, без сумніву, негативно впливатиме на темпи розвитку нашої держави у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Найбільша кількість закладів вищої освіти (університети, академії, інститути) сконцентрована у м. Києві, Харківській, Дніпропетровській, Львівській, Одеській та Запорізькій областях (табл. 1), що становить 62,6 відсотка від їхньої загальної кількості в Україні.

Таблиця 1

ЗВО на початок 2019/2020 навчального року за регіонами

Область	Кількість ЗВО			
	Усього	з них засновані на власності		
		державній	приватній	комунальній
м. Київ	65	33	2	30
Харківська	32	29	1	2
Дніпропетровська	25	17	2	6
Львівська	22	15	1	6
Одеська	20	18	–	2
Запорізька	12	6	1	5
Інші	105	71	7	27
Україна	281	189	14	78

* Джерело: Державна служба статистики України [3]

Варто зауважити, що більшість ЗВО (67,3%) засновані державою, на комунальну власність припадає 27,8%, а на приватну – лише 5,0%. Дані щодо розподілу кількості студентів за джерелами фінансування навчання студентів на початок 2019/2020 навчального року (табл. 2) свідчать, що найбільша частка тут припадає на кошти фізичних осіб (56,7% від загальної кількості в Україні), далі йде фінансування за рахунок коштів держави (42,3%), місцевих бюджетів (0,9%), юридичних осіб (0,1%).

Таблиця 2

Кількість студентів у ЗВО на початок 2019/2020 навчального року за джерелами фінансування їх навчання та регіонами

Область	Кількість ЗВО				
	Усього	у тому числі навчаються за рахунок коштів			
		державного бюджету	місцевих бюджетів	юридичних осіб	фізичних осіб
Вінницька	33 108	13 957	–	2	19 149
Волинська	17 834	9 646	–	–	8 188
Дніпропетровська	89 577	43 619	601	290	45 067
Донецька	25 749	13 898	–	47	11 804
Житомирська	18 002	7 310	526	531	9 635
Закарпатська	18 864	7 171	–	–	11 693
Запорізька	61 862	21 746	1 197	23	38 896

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Продовження таблиці 2

Івано-Франківська	29 410	10 241	–	2	19 167
Київська	21 087	11 087	18	–	9 982
Кіровоградська	8 583	4 809	–	54	3 720
Луганська	17 805	8 981	14	63	8 747
Львівська	105 084	50 205	465	77	54 337
Миколаївська	25 297	9 730	85	1	15 481
Одеська	85 298	31 159	–	22	54 117
Полтавська	36 614	12 483	4	13	24 114
Рівненська	26 515	11 065	1 493	42	13 915
Сумська	27 349	16 269	–	47	11 033
Тернопільська	32 782	12 342	1 062	6	19 372
Харківська	150 385	63 473	2 282	272	84 358
Херсонська	19 377	6 900	–	4	12 473
Хмельницька	25 833	10 718	1 878	4	13 233
Черкаська	30 908	13 438	926	–	16 544
Чернівецька	19 833	7 404	–	–	12 429
Чернігівська	14 681	7 379	–	10	7 292
м. Київ	324 284	129 937	375	195	193 777
Україна	1 266 121	534 967	10 926	1 705	718 523

* Джерело: Державна служба статистики України [3]

З розподілу кількості студентів ЗВО за формами навчання на початок 2019/2020 навчального року загалом по Україні бачимо, що на денну форму навчання припадало 70,2% від загальної кількості, на заочну – 29,6% і лише 0,2% – на вечірню форму навчання (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість студентів у ЗВО на початок 2019/2020 навчального року за формами навчання та регіонами

Область	Кількість ЗВО			
	Усього	У тому числі за формами навчання:		
		денною	вечірньою	заочною
Вінницька	33 108	23 282	–	9 826
Волинська	17 834	13 848	–	3 986
Дніпропетровська	89 577	63 407	759	25 411
Донецька	25 749	16 915	–	8 834
Житомирська	18 002	12 396	–	5 606
Закарпатська	18 864	13 348	–	5 516
Запорізька	61 862	40 467	–	21 395
Івано-Франківська	29 410	21 171	–	8 239
Київська	21 087	13 827	–	7 260
Кіровоградська	8 583	6 721	–	1 862
Луганська	17 805	9 675	–	8 130
Львівська	105 084	81 158	298	23 628
Миколаївська	25 297	16 410	138	8 749
Одеська	85 298	61 856	51	23 391
Полтавська	36 614	25 355	–	11 259
Рівненська	26 515	17 676	138	8 701
Сумська	27 349	19 399	–	7 950
Тернопільська	32 782	22 728	–	10 054
Харківська	150 385	103 617	243	46 525

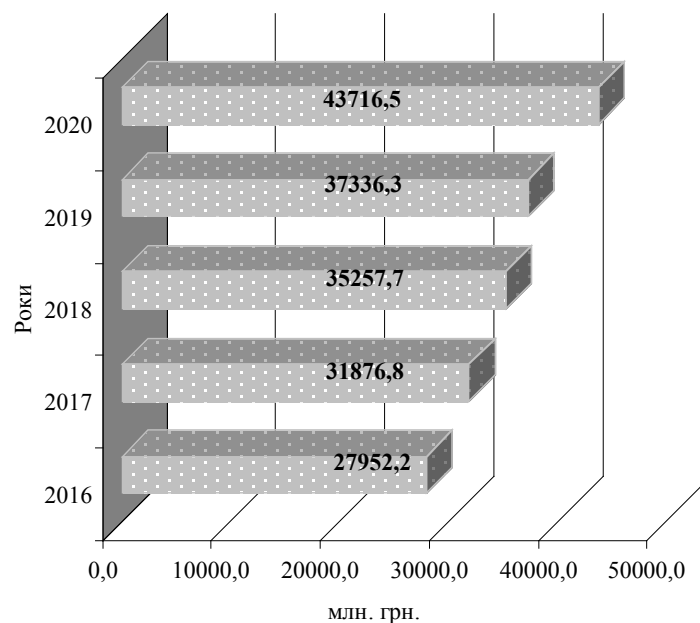

Херсонська	19 377	12 753	10	6 614
Хмельницька	25 833	18 195	–	7 638
Черкаська	30 908	20 739	191	9 978
Чернівецька	19 833	15 217	–	4 616
Чернігівська	14 681	10 483	–	4 198
м. Київ	324 284	228 420	396	95 468
Україна	1 266 121	889 063	2 224	374 834

* Джерело: Державна служба статистики України [3]

Цілком зрозумілим є те, що на м. Київ, Харківську, Дніпропетровську, Львівську, Одеську та Запорізьку області припадала найбільша кількість студентів (816,5 тис. осіб, або 64,5% від загальної кількості в Україні).

Очевидним є те, що процес надання якісної освіти передбачає належний рівень фінансування галузі загалом. Нині основна частина витрат на вищу освіту в Україні припадає на прямі витрати з державного бюджету, динаміка яких наведена на рис. 3.

Рис. 3. Динаміка прямих витрат з державного бюджету на вищу освіту

* Складено за даними Державної служби статистики України [3]

Як бачимо, дані щодо фінансування вищої освіти за рахунок держави упродовж останніх років свідчать про позитивну динаміку у цій царині. Так, розрахунки показують, що у середньому за рік розмір цих витрат збільшувався на 3698,8 млн грн.

Слід також зауважити, що вторгнення московської держави на територію України з метою повного знищення останньої неодмінно матиме негативний вплив на розвиток системи національної освіти у найближчій перспективі. Зрозуміло, що після здобуття перемоги основні фінансові ресурси будуть спрямовані на відбудову всього зруйнованого окупантами, таким чином, засобів на забезпечення необхідного рівня функціонування системи освіти тимчасово може не вистачати. За цих умов особливого значення матиме пошук шляхів та резервів, спрямованих на підтримання належного стану освітньої галузі, як запоруки успішного формування оновленого українського суспільства.

Отже, на сучасному етапі найбільшою характерною ознакою суспільства є зміни в усіх сферах життя, що нині просувають науку, економіку, промисловість, культуру, впливають на розвиток інформаційного й освітнього простору. Щоб досягти успіху, а іноді й просто вижити у сучасному швидкоплинному світі, люди повинні безперервно вчитися.

Основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти створюють умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу із закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки

конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях встановлюються Законом України «Про вищу освіту» [4].

Молоді притаманний значний потенціал: мобільність, ініціативність, сприйнятливості до інноваційних змін, нових технологій, здатність протидіяти негативним викликам.

Як свідчить практика, натеper в Україні вже впроваджено цілу низку інструментів щодо участі молоді у процесах ухвалення рішень, реалізації молодіжної політики на місцевому та регіональному рівнях; започатковано численні програми, конкурси і проекти для самореалізації та сталого розвитку молоді.

Разом із тим з метою подальшої самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя урядом розроблено та прийнято Концепцію Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки, у тексті якої зазначено, що натеper у нашій державі існує ще ціла низка проблем, вирішення яких повинно забезпечити інтеграцію молоді у суспільне життя країни через підвищення рівня її свідомості, відповідальності, мобільності, економічної активності, життєстійкості, самостійності і спроможності.

Серед таких проблем, зокрема, виділено низький рівень адаптивності та життєстійкості молоді у динамічному світі через недостатній рівень компетентностей, а також невідповідність компетентностей, якими володіє молодь, сучасним вимогам суспільного життя та ринку праці в Україні.

Необхідно сказати, що згадана вище програма ґрунтується на аналізі стану і проблем розвитку української молоді, результатів виконання попередніх програм, а також враховує програмні вимоги і перспективи, визначені переглянутою Європейською хартією про участь молоді у громадському житті на місцевому та регіональному рівнях, планом заходів, Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні, документами Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу та Ради Європи, що регламентують засади розвитку молодіжної політики.

Для досягнення мети Програми передбачається реалізувати цілу низку пріоритетних завдань, до яких у контексті нашого дослідження належать:

- формування розуміння потреби у навчанні протягом життя;
- формування готовності та вміння діяти самостійно, знати та відстоювати свої права, нести відповідальність за свої дії та власне життя;
- вміння швидко адаптуватися до нових умов, об'єктивно оцінювати і реагувати на нові виклики та процеси, що відбуваються в державі та світі;
- формування критичного мислення, розвитку медіаграмотності;
- здійснення молоддю свідомого вибору життєвого шляху, професійного та кар'єрного розвитку, враховуючи власні інтереси, можливості та потреби ринку праці; ознайомлення з процесами державотворення;
- формування культури підприємництва (у тому числі соціального), використання інноваційного потенціалу, стимулювання до відкриття власної справи, просування (промоції) креативних індустрій серед молоді [5].

Висновки. Отже, трагічне сьогодення України вимагає суттєвих змін і адаптивних процесів у багатьох сферах діяльності держави, а особливо в освіті. Майбутнє України залежить від сформованих життєвих принципів кожного громадянина. Гіркі реалії жорсткої війни показують, що дієвою зброєю проти ненаситного дикого звіра є жертвність, патріотизм і єдність. Очевидно, що ці якості потрібно постійно розвивати. У процесі дослідження з'ясуємо, що заклад вищої освіти є одним із найкращих просторів особистісного і професійного самовизначення людини. Доведено, що необхідним складником соціалізації є державна політика, яку потрібно досліджувати як діяльність держави, її інституцій, які цілеспрямовані на реалізацію потенційних можливостей молоді.

Література:

1. Інтерактивна мапа пошкоджених і зруйнованих закладів вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-zapuskaye-interaktivnu-mapu-zrujnovanih-i-poshkozhdzenih-zakladiv-osviti> (дата звернення: 15.06.2022).
2. Бінерт О.В., Балаш Л.Я., Кулина С.Б. Необхідність застосування сучасних методів управління в освітній сфері. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Випуск 2 (25). 2020. С. 155–159.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.02.2022).
4. Olenych I., Gontar Z., & Borutska Y. The system of managing the pedagogical process of training students-specialists in the tourism sector in the conditions of COVID-19. *Revista Tempos e Espaços em Educação*, 2021. No. 14(33), e16569. DOI: <http://dx.doi.org/10.20952/revtee.v14i33.16569>.
5. Державна цільова соціальна програма «Молодь України». URL: <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/realizaciya-derzhavnih-program-u-sferi-molodi/derzhavna-cilova-socialna-programa-molod-ukrayini> (дата звернення: 10.05.2022).